

El sòrab a Lusàcia: la política lingüística i l'ús de l'idioma¹

LUDWIG ELLE
Serbski Institut

1. Les condicions històriques de l'origen: la minoria sòrab a Alemanya

El territori lingüístic autòcton del sòrab, Lusàcia, es troba enmig d'un territori de parla alemanya als estats federats de Brandenburg i Saxònia de la República Federal d'Alemanya. La part de la població de parla sòrab a la zona d'assentament sòrab es calcula en un 5 per cent (a la regió corresponent de Brandenburg) i en un 15 per cent (a la part bilingüe de l'estat lliure de Saxònia). Per tant, pel que fa a la població total d'ambdós estats, menys d'un 1 per cent dels habitants són parlants del sòrab.

Es parlen dues varietats del sòrab: l'alt sòrab a Saxònia (a l'Alta Lusàcia) i el baix sòrab a Brandenburg (a la Baixa Lusàcia). Tot i que ambdues varietats tenen una relació de parentiu molt estreta, es tracta de dues llengües independents. No obstant això, el portador d'ambdues llengües es considera parent d'un poble eslav. En alemany hi ha dues variants per a designar aquest poble: el *sorbisches Volk* (poble sòrab) i el *wendisches Volk* (poble wend). Tant en alt sòrab com en baix sòrab, aquest s'anomena *serbski lud*. Els qui pertanyen al poble sòrab s'anomenen a si mateixos *Serbja* en llengua sòrab, *Sorben* en alemany (o també *Lausitzer Sorben*, és a dir, sòrabs lusacians) i, en algunes ocasions, *Wenden*, principalment a Brandenburg.

Les llengües sòrabs eslavcs occidentals² pertanyen, segons el nombre de parlants, a les llengües europees independents més menudes, i es parlen en tres regions lingüístiques diferents. La regió lingüística del baix sòrab (amb uns 50 municipis) es troba als voltants de la ciutat de Cottbus/Chósebuz i està separada de les dues regions lingüístiques de l'alt sòrab per una regió de parla alemanya. És per això que conviuen millor que cap altra llengua en contacte. L'alt sòrab es parla a l'anomenada "regió sòrab catòlica" (amb sis municipis a la comarca de Kamenz/Kamjenc i un municipi al districte de Bautzen/Budyšin) i a la "regió sòrab evangèlica", formada per uns 45 municipis de les comarques de l'Alta Lusàcia/Delnjošleska-Hornjolužica i de Bautzen/Budyšin a la baixa Silèsia.

Els sòrabs lusacians són descendents de llinatges eslaus, els quals van poblar els Monts Metal·lífers, el territori d'entre els rius Oder i Elba i el d'entre la mar Bàltica i la selva de Turíngia. Amb Carlemany començaren les expedicions de conquesta a aquestos territoris eslaus. Des del segle XII, els eslaus estaven sotmesos a les estructures polítiques

¹ Traducció de l'alemany de Laia Vilanova i Ángeles (Universitat Jaume I), dins del Pla estratègic 2006 del Departament de Traducció i Comunicació. Revisió de Josep R. Guzmán (UJI).

² No s'ha de confondre amb la llengua sèrbia eslava meridional.

i socials de l'imperi alemany. Fins al segle xv, la seua llengua desaparegué quasi per tot arreu. El *dravānopolabisch* (una llengua eslava occidental) durà fins al segle xvii només al “Hannoverschen Wendland”, una regió de la baixa Saxònia. Els sòrabs tan sols han conservat la seua llengua i cultura fins a l'actualitat a Lusàcia.

La Reforma Protestant luterana, les idees humanistes burgeses primerenques i la Contrareforma catòlica afavoriren el desenvolupament de la llengua culta sòrab (el 1728 es va fer una traducció completa de la Bíblia) i de l'alta cultura. Des del 1832, a Saxònia, també s'ensenyava sòrab a algunes escoles.

Des de mitjan segle xix aparegueren regularment periòdics i revistes sòrabs. El 1847 s'originà la societat científica *Maćica Serbska*, la qual fomentà el progrés de la cultura i la llengua sòrab. Més endavant aparegueren altres associacions culturals i polítiques sòrabs. La creació de l'Estat Nació alemany el 1871 comportà un augment de la pressió germanitzadora sobre els sòrabs.

L'octubre del 1912 es va fundar la *Domowina*, una organització central de les associacions sòrabs. Aquesta organització es distingia per tenir uns representants dels interessos sòrabs competents. Avui en dia encara existeix la *Domowina*, i és una de les organitzacions de minories més velles d'Europa.

La República de Weimar (del 1919 al 1933) va preveure una protecció jurídica segura per a les minories nacionals (article 113 de la Constitució) que, tot i ser legal, no fou assegurada. Encara que durant els anys vint els sòrabs podien fer ús dels drets democràtics, estaven controlats pels serveis secrets. Per dur a terme aquesta vigilància, el 1920 es va instal·lar un “departament wend” que, a partir del 1933, dirigiren els nacionalsocialistes. Amb l'entrada al poder de Hitler, el moviment popular sòrab va patir una pressió considerable. Els sòrabs hagueren de negar la seua identitat ètnica eslava i s'hagueren de denominar a ells mateixos “alemanys de parla wend”. El 1937 es van prohibir totes les activitats sòrabs i fins i tot l'ús públic d'aquesta llengua.

Després de l'enfonsament del règim de Hitler, la *Domowina* aconseguí consolidar les seues posicions, les quals s'havien adaptat a l'autonomia cultural dels sòrabs dintre d'Alemanya. Gràcies a la Constitució de la República Democràtica Alemanya i a diferents reglamentacions legals, els sòrabs gaudiren de protecció i foment. Hi havia institucions fomentades per l'estat per a l'ensenyament, la cultura i la ciència. La política lingüística resultà ser insuficient i inconseqüent. És per això que, tot i el foment de les minories, es va caure en un retrocés considerable pel que fa al bilingüisme actiu a totes les regions sòrabs.

2. Condicions sociolingüístiques a la Lusàcia sòrab alemanya

L'ús real d'una llengua minoritària es veu afavorit o perjudicat per diferents components. Pel que fa a les llengües sòrabs, hi juguen un paper determinant sobretot el nombre de parlants, l'abast i la unitat del territori lingüístic.

Perquè s'acomplisquen les funcions comunicatives públiques, són indispensables uns requisits objectius que també estan lligats a criteris quantitius. Des del punt de vista de la vitalitat/força de reproducció de les llengües minoritàries a la Unió Europea, Peter Nelde, en el seu estudi EUROMOSAIC, indica que «[...] les comunitats lingüístiques més menudes tenen una força de supervivència dèbil, mentre que les més grans mostren una vitalitat considerable. Dos terços de les comunitats lingüístiques tenen una grandària de

població inferior a 300.000 persones; això sembla ser un valor llindar per a la vitalitat d'algunes comunitats lingüístiques» (Nelde, 1996: 34). Els parlants del sòrab mai no han assolit un valor com aquest (taula 1). Els valors actuals es basen en el fet que a les zones on es parla baix sòrab viuen aproximadament entre 8.000 i 10.000 parlants del sòrab (Jodlbauer, 2001). Pel que fa a l'àrea lingüística de l'alt lusacià, els valors varien entre 15.000 i 20.000. El retrocés considerable del nombre de parlants en els darrers 20 anys es deu sobretot a l'envelliment desfavorable de les persones amb coneixements de sòrab a parts extenses del territori lingüístic, a la disminució de la natalitat, així com a l'èxode dels joves de la regió a causa de la manca de llocs de treball i d'estudis. Cal assenyalar que el nombre de parlants del sòrab no es pot comparar amb el nombre de persones que s'identifiquen com a membres del poble sòrab.

Taula 1: Nombre de parlants del sòrab

Any	Total
1858	164.000
1880	166.000
1904	146.000
1936	111.111
1956	81.000
1987	67.000
2006	< 30.000

A més de la grandària total de la comunitat lingüística, la unitat del territori lingüístic també influeix en l'ús de la llengua en la comunicació. Una estructura relativament unida i compacta fa possible que la llengua minoritària, tot i el seu baix nombre de parlants, transmeti moltes més funcions que en regions disperses on hi domina una llengua majoritària. En quant al sòrab, cal tenir en compte que les persones amb coneixements lingüístics actius d'aquesta llengua (Elle, 2000: 18) viuen enmig d'una població on la majoria de la gent és monolingüe de parla alemanya i que només formen part de la majoria en cinc municipis sòrabs catòlics a la comarca de Kamenz/Kamjenc. A la resta de territoris s'ha de tenir present que representen una part molt més baixa de la població, entre el 5 i el 15 per cent. Gràcies a les proporcions de la Baixa Lusàcia es dedueix que ja no està garantit un ús notable del sòrab en la comunicació pública.

Un altre component que també serveix per al judici dels requisits i de les oportunitats de l'ús de la llengua sòrab en situacions comunicatives públiques és l'estima individual o, dit d'una altra manera, el "prestigi" d'aquesta llengua. Atès que a Lusàcia, en general, tots els parlants de la llengua sòrab dominen l'alemany com a mínim igual de bé, hi ha altres factors decisius per a l'elecció de la llengua, com ara un coneixement lingüístic millor del sòrab o de l'alemany. Hi juguen un paper important l'actitud personal de l'interlocutor amb relació al sòrab i el model de comportament format a la regió corresponent. Respecte a això, Nelde (1996:13) parla de «l'ús evident i situacional d'una llengua». Ja el 1959, el sociolingüista Andreas von Weiss digué que un dels requisits per al bilingüisme era que

«les dues llengües s'han de trobar en un estat d'equilibri». Però no es tracta d'un equilibri quantitatiu, sinó qualitatiu. «Aquest és fonamentalment un factor psicològic. Els parlants han de sentir l'estat d'equilibri com a tal» (Weiss, 1959: 21). Però, evidentment, pel que fa a la llengua sòrab, no existeix aqueix estat d'equilibri. Més aviat trobem a Lusàcia les constel·lacions clàssiques del “conflicte lingüístic” (Nelde, 2001: 10):

Un dels motius principals per a la presència de conflictes en tot tipus de comunitats lingüístiques es troba en l'asimetria de qualsevol forma de multilingüisme. En aquest món no hi ha dues comunitats lingüístiques concordants amb el mateix nombre de parlants, ni amb una llengua amb el mateix prestigi, ni amb un producte social idèntic, ni amb una qualitat de vida comparable.

La relació de la població amb la llengua sòrab està influïda per dos factors: d'una banda, per l'estima cap a aquesta llengua per part dels parlants i, d'altra banda, per aquesta estima per part de la població majoritària alemanya. Segons els estudis que es dugueren a terme, es pot interpretar que al territori del baix sòrab i a la zona sòrab evangèlica l'apreciació cap a la llengua sòrab és més aviat baixa per part d'una gran part dels seus parlants.

A principis dels anys noranta, Madlena Norberg constatà en una investigació a Drachhausen/Hochoza, a la Baixa Lusàcia, que en el grup més vell de les persones investigades, un 84% «s'alegraven de saber sòrab» (Norberg, 1996: 114), mentre que en els grups d'edat mitjana tan sols ho feien un 51,4% i, entre els enquestats més joves, la proporció baixava a un 22,8%. Aquesta estima minvant es plasma en una disposició més baixa a parlar sòrab quan se'n dona la possibilitat. Aquest prestigi tan dèbil de la llengua sòrab té una altra causa relacionada amb una competència lingüística del sòrab insuficient, la qual s'atribueix no sols a la manca de transmissió d'aquesta llengua en les famílies, sinó també, entre altres coses, a una ensenyança del sòrab inadequada per a dur a terme una comunicació activa.

A la regió sòrab catòlica, a la llengua sòrab se li assigna un valor més alt com a component de la identitat ètnica i també com a instrument de comunicació diària en diferents dominis. Açò s'explica, d'una banda, gràcies a l'alta densitat de parlants del sòrab i a la mediació i l'ús d'aquesta llengua en les famílies i, d'altra banda, gràcies a l'alta competència lingüística atribuïda a l'assistència a les escoles sòrabs, que hi són des del 1952. Tanmateix, també cal assenyalar-hi un afeybliment en l'estima cap a la llengua sòrab sobretot per part dels joves. Això afirmava Stefan Buchholt sobre els joves sòrabs a un poble sòrab catòlic: «molts d'aquests joves, que tenen uns pares que fan servir quasi exclusivament el sòrab en la vida quotidiana, ja no parlen aquesta llengua. A més a més, fora de la família, en molt poques ocasions tenen la necessitat de parlar sòrab» (Buchholt, 1998: 308).

3. Situació legal de les llengües sòrabs a Saxònia i Brandenburg

Disposicions legals de l'estat

Les llengües sòrabs estan protegides, a ambdós estats, per les constitucions respectives i per altres reglamentacions legals, i s'han de promoure. Per al territori bilingüe de Saxònia, segons la llei referent al sòrab de Saxònia (1948/1999), és vàlid l'ús de la llengua sòrab de la mateixa manera que ho és l'ús de l'alemany. Cada ciutadà hi té el dret a dirigir-se

a les autoritats en sòrab sense cap inconvenient. Les autoritats poden respondre a la petició exposada en sòrab, però no existeix cap exigència al respecte.

La llei referent al sòrab de Saxònia

§ 8. La llengua sòrab

L'ús de la llengua pròpia és una característica principal de la identitat sòrab. L'estat lliure de Saxònia reconeix les llengües sòrabs, especialment l'alt sòrab, com a expressió de la riquesa espiritual i cultural del país. El seu ús és lliure. Es protegeix i es promou la seua utilització en la forma parlada i escrita en la vida pública, així com l'encoratjament d'aquesta.

§ 9. La llengua sòrab davant del jutjat i de les autoritats

(1) A la zona territorial sòrab, els ciutadans tenen el dret a fer servir la llengua sòrab davant del jutjat i de les autoritats de l'estat lliure de Saxònia, així com amb les corporacions, institucions i fundacions administratives que estan sota el seu control. Si es fa ús d'aquest dret, les conseqüències són les mateixes que amb l'ús de la llengua alemanya. Els ciutadans que presenten sol·licituds en llengua sòrab podran rebre'n la resposta en aquesta mateixa llengua per part de les autoritats de l'estat lliure de Saxònia i de les corporacions, institucions i fundacions administratives que estan sota el seu control, la qual cosa no els originarà gravàmens ni altres inconvenients.

(2) Amb aquesta finalitat, l'estat lliure de Saxònia ha fixat que també s'aplicarà l'establiment del primer paràgraf a les autoritats federals i a les institucions del dret privat establertes en territori sòrab, especialment al servei de transports i telecomunicacions, al correu, al servei social i de la salut així com a les de la cultura i l'ensenyament.

§ 10. La senyalització bilingüe

(1) Les autoritats de l'estat lliure de Saxònia i les corporacions, institucions i fundacions administratives que estan sota el seu control s'han d'encarregar que la senyalització als espais públics del territori sòrab, especialment als edificis públics, a les instal·lacions, als carrers, als camins, a les places i als ponts públics, estiga escrita en alemany i en sòrab.

(2) Les autoritats de l'estat lliure de Saxònia i les corporacions, institucions i fundacions administratives que estan sota el seu control hi assenyalen que també s'han de retolar en alemany i en sòrab altres edificis públics del territori sòrab.

La constitució de l'estat de Brandenburg i la llei referent al sòrab (wend) (1994) obliguen que les senyalitzacions del territori sòrab siguin bilingües. Tanmateix, ni la llei referent al sòrab (wend) ni la llei de procediment administratiu de Brandenburg no formulen cap dret especial dels ciutadans a fer servir el baix sòrab a l'hora de dirigir-se a les autoritats. A diferència del que ocorre amb altres sol·licituds en altres idiomes, el fet de presentar sol·licituds en sòrab no provoca gravàmens ni allarga el termini de la resolució. Al contrari

del que ocorre al territori sòrab alemany a Saxònia, a Brandenburg no es preveu que les autoritats, obligades per la llei, hagen de respondre als ciutadans en sòrab.

La llei referent al sòrab (wend) de Brandenburg

§ 8. La llengua

La llengua sòrab, especialment el baix sòrab, s'ha de protegir i fomentar. L'ús de la llengua sòrab és lliure.

§ 11. La retolació bilingüe a la zona territorial sòrab

(1) Els edificis públics i les instal·lacions, els carrers, els camins, les places i els ponts del territori sòrab, així com els rètols que s'hi troben, s'han de senyalar en alemany i baix sòrab.

(2) L'estat de Brandenburg assenyala que els altres edificis del territori sòrab també s'han de retolar en alemany i en sòrab, sempre que siguin públics.

El dret dels ciutadans a usar la llengua sòrab és “unidireccional” ja que, entre altres coses, aquestos reben els documents oficials, els formularis, etc. tan sols en alemany. Les notes de l'escola i alguns documents electorals en són l'excepció.

La Carta Constitucional europea de les llengües regionals o minoritàries

A la República Federal d'Alemanya, la Carta Constitucional europea de les llengües regionals o minoritàries està en vigor des de l'1 de gener de 1999. Les llengües minoritàries d'Alemanya registrades són el danès, el frisó oriental i el septentrional, l'alt i el baix sòrab i el romaní, i la llengua regional és el baix alemany.

Per a cadascuna d'aquestes llengües hi havia almenys 35 mesures de foment detallades a l'apartat III del catàleg que conté la Carta Constitucional de les llengües, les quals es porten a terme. Per a l'alt sòrab es registraren 45 mesures i per al baix sòrab 38 (taula 2), la majoria de les quals formen part de la pràctica de la política de les nacionalitats durant més de 40 anys a Lusàcia.

Taula 2: Mesures de foment del sòrab

Mesures de la Carta Constitucional de les llengües de l'àmbit territorial	Nombre de mesures registrades per a	
	l'alt sòrab	el baix sòrab
Article 8: ensenyament	10	8
Article 9: autoritats judicials	8	5
Article 10: autoritats administratives i empreses de prestacions de serveis públiques	7	7
Article 11: mitjans de comunicació	6	5
Article 12: institucions i treballs culturals	10	10
Article 13: vida científica i social	4	3

Segons les normes que apareixen a l'article 15 de l'apartat 1 de la Carta Constitucional, en els anys 2000 i 2003, la República Federal d'Alemanya ha presentat informes al Consell d'Europa. El comitè d'experts del Consell d'Europa visità Alemanya l'octubre del 2001 i realitzà una anàlisi sobre l'aplicació de la Carta Constitucional.³ Després es confirmà la realització completa de 19 obligacions per a l'alt sòrab, i unes altres 25 mesures es qualificaren com a “parcialment complertes”. Una obligació (la creació d'un gremi de vigilància independent per a la mediació de la llengua minoritària a les escoles, segons l'article 8, apartat 1i) es va classificar com a “no complerta”. Pel que fa a les 38 mesures de foment del baix sòrab, es va comprovar que 16 es poden qualificar com a complertes i 21 com a parcialment complertes. De la mateixa manera que ocorre amb l'alt sòrab, aquí la vigilància escolar independent també es pot considerar no garantida.

El gener del 2006 es renovà el gremi d'experts a la República Federal d'Alemanya.

4. Esferes d'ús de les llengües sòrabs

El sòrab a l'entorn de la vida privada

Als cinc municipis del territori sòrab catòlic, la llengua sòrab s'utilitza en diferent intensitat en tots els àmbits de vida juntament amb l'alemany. En alguns àmbits de comunicació determinats, com ara en la vida religiosa (gairebé tots els habitants són catòlics), a les escoles i en l'àmbit cultural, hi domina la llengua sòrab. Els mitjans de comunicació sòrabs arriben a totes les edats.

La socialització primària sòrab, l'atenció o l'ensenyament de les noves generacions als parvularis o a les escoles sòrabs, l'opinió pública general respecte al sòrab i també la típica relació entre la identitat ètnica sòrab i la religiositat aporten mecanismes efectius per a la conservació de la llengua. Aquests mecanismes són els següents:

- l'alta competència lingüística garanteix que els temes quotidians es puguin comunicar en llengua sòrab;
- una acceptació lingüística pronunciada assegura que la comunicació en llengua sòrab també siga tolerada per part dels ciutadans alemanys; entre la població alemanya hi ha molt poca aversió respecte a l'ús del sòrab;
- determinats establiments de normes i controls de mecanismes informals contraresten l'abandó del sòrab; és per això que és important l'estima de la llengua sòrab per part de les autoritats regionals i religioses. D'aquesta manera, és efectiu “pressionar l'interlocutor” (és convenient parlar sòrab amb els capellans i els mestres sòrabs, etc.) i també “pressionar la situació” (a les parròquies, la missa de diumenge és en sòrab, i a les assemblees es parla sòrab).

³ Application of the Charter in Germany. A. Report of the Committee of Experts on the Charter. B. Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the application of the Charter by Germany. Committee of Experts reports 2002.

No obstant això, cal assenyalar que el poder d'efecte d'aquests mecanismes està en via d'acabar-se. Açò es deu a la influència de les ofertes noves i variades dels mitjans de comunicació en alemany, a l'alta mobilitat sobretot dels sòrabs més joves, a una flexibilitat més gran a l'hora d'eleger parella i al prestigi minvant de la llengua sòrab entre els xiquets i els joves. Les mesures passives de política lingüística anteriors (passiu significa que probablement la política lingüística sí que garanteix de forma legal l'ús de la llengua sòrab, però no n'estimula un foment actiu) resulten ser insuficients per a dominar o fins i tot per a invertir la tendència a la pèrdua de la llengua.

A una gran part de la Lusàcia sòrab alemanya (a la Lusàcia sòrab evangèlica i a la Baixa Lusàcia), tot i que en principi té els mateixos drets com a llengua minoritària, el sòrab està molt allunyat de la vida quotidiana. El cercle de persones amb coneixements lingüístics comunicatius suficients comprèn, amb poques excepcions, persones de més de 50 anys d'edat. Açò té causes històriques que es remunten al 1945, les quals continuen causant efecte avui en dia:

1. L'estructura social de la població sòrab estava caracteritzada per tenir una part molt alta d'empleats assalariats en l'agricultura i de treballadors en la indústria rural (entre altres, en la indústria del lignit); en aquests camps d'ocupació, la llengua sòrab estava molt menys acceptada que en les empreses familiars agràries. El pas a l'alemany en la vida laboral va donar pas al canvi de llengua en les famílies i en altres camps.
2. Mentre que l'església catòlica usava la llengua i la identitat sòrab com a factors de la seua afirmació en la diàspora, l'església evangèlica fomentava l'assimilació. Tan sols una xicoteta part dels eclesiàstics evangèlics es comprometia amb els moviments nacionals sòrabs.
3. Les classes de llengua sòrab, abans del 1937, eren possibles només a la part saxona de Lusàcia i, després del 1945, foren prohibides. Només pocs mestres intercediren a favor dels interessos sòrabs abans del 1945.
4. El prestigi de la llengua sòrab a la vida quotidiana a Lusàcia era més aviat dèbil, a conseqüència de la propaganda antieslava durant la dictadura de Hitler. A més, a causa de la política lingüística sovint formal i, en part, poc efectiva de la República Democràtica Alemanya, tampoc no se'n va poder aconseguir una millora molt significativa.

Al principi, l'època immediata de la postguerra comportà una vivificació de l'expressió de la identitat sòrab, però no pogué compensar aquests factors negatius a llarg termini, també a causa de la transformació etnodemogràfica en la combinació de la població. A causa de l'assentament d'un gran nombre d'alemanys provinents del territori de Polònia que pertanyé a l'imperi alemany després del 1945 i a causa de l'afluència de mà d'obra a l'extensiva indústria del lignit entre el 1955 i el 1989, la població de parla sòrab es convertí en una minoria. Les esferes de l'ús quotidià del sòrab van disminuir tant com el nombre de parlants diaris de la llengua sòrab. Però sobretot mancava la socialització primària sòrab dels xiquets a les famílies. Al principi, les classes escolars sòrabs encara aconseguiren que el nombre de persones amb coneixements d'aquesta llengua romanguera relativament estable, però la competència lingüística activa va disminuir, i el nombre de parlants nadius es va reduir ràpidament. A mitjans anys seixanta, uns canvis dràstics de la política escolar comportaren l'allunyament del sòrab.

A aquesta regió de l'Alta i de la Baixa Lusàcia, són usuaris de la llengua sòrab:

1. algunes famílies sòrabs (si els dos pares són sòrabs) de 60 anys d'edat o més;
2. algunes famílies sòrabs més joves vinculades expressament amb el sòrab (sempre que siga possible, si porten els seus fills a una escola sòrab en lloc de portar-los a l'escola local o si fan ús de les ofertes especials de l'ensenyament escolar bilingüe);
3. membres de les famílies de la generació mitjana que rarament parlen sòrab entre ells però que sí que ho fan amb els fills adolescents o amb els nés;
4. el cercle d'amics i parents amb membres especialment compromesos amb el sòrab;
5. membres d'associacions sòrabs dintre de l'àmbit associatiu;
6. una part dels parlants sòrabs relacionats amb determinades persones de prestigi compromeses amb el sòrab, com ara mestres, representants de la *Domowina*, etc.;
7. empleats d'institucions sòrabs a Bautzen i a Cottbus al lloc de treball.

L'ús passiu (receptiu) dels coneixements lingüístics del sòrab es refereix a l'audició de programes de ràdio, a la lectura de diaris, a la visita d'actes culturals sòrabs, a la visita d'actes dels grups de la *Domowina* o a altres associacions sòrabs, com ara (per als cristians evangèlics majors) l'assistència ocasional a les misses sòrabs, a les reunions de feligresos o al *Kirchentag* evangèlic sòrab (una reunió per als membres d'una mateixa església).

L'ús de les llengües sòrabs davant del jutjat i de les autoritats públiques

El sociolingüista Harald Haarmann, mitjançant les seues investigacions sobre les llengües menudes d'Europa, subratlla que l'estatus de l'etnollengua està determinat per «l'actitud fonamental dels òrgans administratius estatals cap a una ètnia en quant a la seua integració en l'àmbit públic i en el privat» (Haarmann, 1983: 184).

Ja s'havia indicat que, en les disposicions legals de les minories, l'ús de la llengua sòrab està reglamentat. Això també significa que les institucions corresponents s'haurien de preocupar perquè el dret dels ciutadans a usar la llengua sòrab es complira realment. En principi, segons § 9 de la llei saxona referent al sòrab, s'estableix que totes les autoritats municipals i nacionals que tinguen la seua seu a un territori de minoria sòrab puguem usar la llengua sòrab. La possibilitat que les autoritats usen aquesta llengua en territori sòrab també s'inclou indirectament al § 23 de la llei de procediment administratiu per a Brandenburg.

La importància d'un ús de la llengua sòrab tan extens com siga possible en el sector públic no sols consisteix a establir una igualtat de drets garantida constitucionalment per als ciutadans sòrabs, sinó també que, a partir d'això, puguem sorgir impulsos que fomenten i conserven la llengua.

La decisió d'usar la llengua sòrab per part del ciutadà amb les autoritats o amb l'administració pública està determinada, a més de per la pròpia competència lingüística, pels factors següents:

1. un coneixement suficient pel que fa a la competència lingüística dels empleats de l'autoritat;

2. una acceptació positiva de la llengua minoritària a l'entorn immediat de la situació conversacional (per exemple, per part de tercers presents en la conversa);
3. l'encoratjament a usar la llengua sòrab per part dels empleats;
4. el nivell administratiu (es parla més sòrab amb els empleats de l'administració municipal que davant d'altres autoritats "més importants").

Només quan es donen aquests factors s'usa, ocasionalment, la llengua minoritària. Però aquest sols és el cas d'algunes institucions administratives municipals. Segons els resultats d'una investigació empírica de l'any 1999, tan sols s'identificaren 18 empleats bilingües de 44 administracions municipals de territori sòrab a Saxònia. En gener del 2006, la prefectura de districte de Kamenz/Kamjenc rebutjà, per indicacions especials, demanar coneixements lingüístics del sòrab als empleats que hi treballaven.

Pel que fa a la comunicació escrita amb els ciutadans, el bilingüisme sòrab-alemany tan sols és possible en alguns casos excepcionals. Només hi ha documents estàndard per als ciutadans, formularis, etc. en alemany. Les publicacions oficials i les actes de les administracions municipals o el consell municipal només estan redactats en alemany. El segell municipal i el plec són bilingües en alguns municipis i en algunes institucions públiques.

L'article 9 de la llei referent al sòrab de Saxònia i el paràgraf 23 de la llei de procediment administratiu de Brandenburg permeten l'ús de la llengua sòrab només a les institucions administratives. Per a altres institucions públiques com ara els parvularis, institucions de l'ensenyament, institucions culturals, institucions del servei social i de la salut, etc., sense tenir en compte les característiques bilingües, no hi ha cap establiment especial referit a l'ús d'aquesta llengua. Fins després de l'estimació del Ministeri de l'Interior Federal, tampoc no s'havia dut a terme el reglament de la Carta Constitucional de les llengües, segons el qual els membres dels serveis públics han de tenir els coneixements lingüístics corresponents per poder fer possible l'ús del sòrab en territori bilingüe. Aquest està en contradicció amb les peticions politicolingüístiques de fomentar el bilingüisme i "d'encoratjar" l'ús de la llengua sòrab.

A la Lusàcia bilingüe, l'ús del nom dels llocs en sòrab als rètols i als indicadors és ampli i no és conflictiu (Elle).

El dret a usar la llengua sòrab al jutjat, que té el seu origen en els reglaments de la RDA vigents des del 1949, s'instaurà el 1990 durant la reunificació alemanya i, més endavant, fou actualitzat per les regulacions nacionals. Estan en vigor més mesures de la Carta Constitucional europea de les llengües. A Brandenburg només es permeten documents i comprovants en sòrab en els aclariments judicials dels assumptes administratius.

A Saxònia es pot usar la llengua sòrab en tots els procediments judicials en primera instància a la regió natal dels sòrabs. A cada jutjat hi ha almenys un treballador que pot atendre les peticions dels ciutadans en la seua llengua. Per dur a terme un juí en sòrab o bilingüe hi ha intèrprets jurats a disposició. Com que la llengua judicial és fonamentalment l'alemany, la llei es refereix a l'ús del sòrab no en tot el procés judicial ni en la redacció de protocol del procediment judicial, sinó només a la possibilitat que la part sòrab s'expressi, oralment o per escrit, en llengua sòrab. Però, a la pràctica, en la justícia sols s'usa el sòrab en pocs casos. Com a expressió del reconeixement de la llengua sòrab, els palaus de justícia dels territoris sòrab alemanys de Brandenburg i Saxònia estan retolats de forma bilingüe.

A causa de la ratificació de l'acord d'àmbit per a la protecció de les minories nacionals per part del Parlament Federal, es va canviar la llei referent al nom, i ara els membres de les minories tenen la possibilitat de portar el nom en la llengua minoritària o, si es dóna el cas, de modificar-lo. Segons aquesta llei (una reglamentació semblant ja és vigent a la RDA), es pot adoptar gratuïtament la forma traduïda al sòrab del nom i del cognom o la denominació sòrab amb la grafia del nom ajustada. En la pràctica s'ha generalitzat que la majoria dels sòrabs mantinguen i usen oficialment el seu nom en la versió alemanya transmesa però, en les situacions comunicatives sòrabs (tant escrites com parlades), n'utilitzen la versió sòrab. D'aquesta manera, els autors sòrabs publiquen les publicacions sòrabs i eslaves amb el seu nom sòrab (per exemple, Ludwig Ela) i, en canvi, en les publicacions alemanyes o europees occidentals usen el nom oficial alemany (per exemple, Ludwig Elle).

La llengua sòrab al món laboral

A la situació sociolingüística descrita cal afegir que, en el món laboral, a la Baixa Lusàcia i a altres parts de l'Alta Lusàcia sòrab evangèlica, l'ús del sòrab és molt baix i, en canvi, a les regions lingüístiques sòrabs catòliques és possible ocasionalment.

Els empleats, entre ells, parlen sobretot sòrab a l'empresa si fora del treball també utilitzen aquesta llengua. A més a més, l'acceptació de la comunicació en sòrab per part dels companys i dels superiors alemanys hi juga un paper important.

Segons les indicacions dels empresaris, la llengua sòrab juga un paper important pel que fa a la comunicació oral amb el client. En quant a la forma escrita, la llengua sòrab només s'usa quan els documents no tenen compromís legal, és a dir, en tres quarts de l'àmbit del comerç, els restaurants i la prestació de serveis.

No obstant això, també s'hi reconeix una contratendència, perquè de vegades hi ha dubtes a l'hora d'usar la llengua sòrab o fins i tot se'n rebutja el seu ús. Com a excusa es diu que aquesta podria perjudicar l'activitat comercial o que les despeses serien massa grans. Però, en primer lloc, els impediments que s'hi al·leguen són el coneixement insuficient de la terminologia especialitzada i la manca de treballadors de parla sòrab. Als serveis socials i de la salut, les relacions comunicatives exposades són, en gran mesura, anàlogues, tot i que s'ha de tenir en compte que la llengua de les persones encarregades pot tenir, en casos aïllats, importància terapèutica (com per exemple, en l'assistència als vells). En el Primer Informe del govern federal, la realització de les recomanacions corresponents de la Carta Constitucional europea de les llengües es valora de la següent manera:

En les institucions socials dels territoris bilingües, els treballadors sòrabs que puguem parlar aquesta llengua amb els sòrabs que necessiten atenció també són actius. A la comarca de Kamenz, a Schweinerden, es troba la residència assistida d'ancians sòrab catòlica "Sta. Ludmila". [...] No obstant això, les institucions socials no contracten personal bilingüe.⁴

⁴Primer Informe de la República Federal d'Alemanya segons l'article 15 de l'apartat I de la Carta Constitucional europea sobre les llengües regionals o minoritàries. Ministeri Federal de l'Interior, Berlín, 2000, pàg. 129.

Institucions sòrabs

Per a açò compten tant les institucions jurídiques privades, les públiques i les estatals que es crearen per a la realització de tasques específiques sòrabs com les àrees d'activitat que tenen a veure amb l'atenció. En aquestes hi ha quasi 450 treballadors actius. En aquestes institucions, a causa del contingut laboral concret i de l'establiment intern, la llengua sòrab fa d'instrument de comunicació interempresarial. L'ús de la llengua sòrab regula les instruccions i les ordres empresarials, o bé el bilingüisme serveix de "lleï no escrita" i està generalment acceptat i fomentat.

Les institucions sòrabs també s'esforcen en documentar la parla sòrab o el bilingüisme en les seues activitats externes. Generalment s'utilitzen plecs, marques d'impremta empresarials, mitjans publicitaris i informatius, etc. bilingües, i també s'empra la llengua sòrab a les presentacions d'Internet. En la subhasta i en l'ocupació de llocs de treball s'exigeixen coneixements lingüístics per a les tasques laborals.

5. El sòrab a l'ensenyament

Història

La política escolar oficial referent a la població sòrab estigué adaptada al retrocés del sòrab fins el 1937. Només les necessitats religioses i el fet que fins a principis dels anys vint la majoria de xiquets sense coneixements d'alemany entraren a l'escola, així com la pressió del poble sòrab, obligaren a admetre les classes de llengua i de religió elementals en sòrab. El 1937 foren prohibides, i els mestres sòrabs actius foren expulsats de la regió.

Immediatament després de la fi de la Segona Guerra Mundial, gràcies a la iniciativa d'alguns pedagogs sòrabs compromesos, les classes en sòrab es tornaren a instaurar i conservaren les seues bases pedagògiques i legals. Des del 1952, el sòrab és la llengua de classe a les escoles sòrabs a la regió sòrab catòlica i a l'estat de Bautzen/Budyšin (des del 1961 l'assignatura de ciències naturals ja no es dona en sòrab), i és també la llengua materna de les assignatures. A la resta d'escoles de territori bilingüe el sòrab s'ofertava com a llengua de classe estrangera facultativa. No obstant això, unes intervencions estatals restrictives d'entre el 1964 i el 1968 comportaren un descens considerable d'assistents a aquestes classes (1962: aproximadament 10.000 alumnes; 1964: 1.700 alumnes). En els anys setanta i vuitanta el nombre d'alumnes oscil·lava entre els 5.500. Aquestes estructures de l'oferta escolar sòrab es mantingueren després de l'adhesió de la RDA a la República Federal d'Alemanya.

Escoles amb el sòrab com a assignatura

A totes les escoles de la regió sòrab alemanya s'imparteixen classes de llengua sòrab facultatives per desig dels pares. Actualment, aquesta oferta l'aprofiten més de 1.660 alumnes a la Baixa Lusàcia i 910 a l'Alta Lusàcia. El nombre d'hores setmanals ascendeix de dues a tres. En la majoria dels casos, els alumnes que assisteixen a aquestes classes de llengua no en posseeixen coneixements preliminars provinents de casa dels pares i, fora de les classes de sòrab, tenen molt poques o cap oportunitat d'aplicar els seus coneixements lingüístics. És per això que la competència lingüística i la disposició a usar la llengua de forma activa és bastant baixa. Per norma general, les classes de sòrab acaben quan acaba l'escola primària. Per a continuar aprenent la llengua sòrab calen motivacions

pragmàtiques per part dels alumnes (no hi ha cap perfil de formació laboral que requerisca els coneixements lingüístics del sòrab, i el llenguatge familiar dels alumnes en la majoria dels casos és l'alemany). En part també calen unes condicions escolars necessàries. De manera que a la majoria de les escoles de secundària ja no hi ha cap mestre de sòrab format, o no s'arriba al nombre d'alumnes mínim necessari, ja que els assistents a les classes de sòrab que ja tenen bons coneixements lingüístics passen a l'institut. Ni l'ús meta oficial per a aquestes classes de sòrab ni els resultats reals aconseguits suposen una ajuda eficaç per a la conservació de la llengua sòrab i del seu ús comunicatiu.

Les escoles sòrabs

A les escoles de primària i de secundària sòrabs i als cursos corresponents dels instituts sòrabs de Bautzen/Budyšin, una part predominant de la classe (excepte l'assignatura de ciències naturals) s'imparteix en llengua sòrab. Hi ha escoles sòrabs tant a la regió sòrab catòlica com a la ciutat de Bautzen/Budyšin i, actualment, hi assisteixen 620 alumnes. Des del 1990, a la regió amb escoles sòrabs s'ha constatat un descens considerable del nombre d'alumnes que tenen el sòrab com a llengua materna. Amb això, llevat d'algunes excepcions, les autoritats escolars ja no poden garantir el nombre mínim d'alumnes per a alguns estudiants. Del 1992 al 2006 es tancaren dos de les sis escoles de secundària que hi havia. A això s'hi oposa la gran importància que suposen les escoles per a la minoria sòrab, ja que aquestes donen i conserven la identitat dels seus alumnes. El tancament d'escoles augmenta el perill que es torne a accelerar el retrocés de la llengua sòrab a la vida quotidiana. Però les autoritats escolars, a causa de consideracions econòmiques, no fan cas d'aquesta preocupació, la qual manifesten tant els pares sòrabs com les associacions que lluiten pels interessos sòrabs (com ara l'associació escolar sòrab, *Domowina*). Fins ara les accions de protesta i els intents d'impedir el tancament de les escoles sòrabs mitjançant la via jurídica havien estat inútils.

La revitalització mitjançant la immersió

El punt clau del projecte d'immersió a la regió sòrab alemanya és que als parvularis, ja en edat preescolar, es proporcionen coneixements lingüístics mitjançant l'atenció exclusivament en sòrab per fer possible anar, més endavant, a una escola sòrab. Els grups objectiu d'aquests parvularis són xiquets a les cases dels quals ja no es parla diàriament la llengua sòrab.

L'associació escolar sòrab desenvolupà un projecte anomenat "Witaj" (que en català significa "benvingut"), aprofitant l'experiència semblant del model bretó "Diwan", per a dur a terme la immersió lingüística als parvularis. El 1998, a un parvulari de la Baixa Lusàcia, es cuidaren xiquets seguint el mètode de la immersió per primera vegada. Els resultats anteriors que s'aconseguien amb el model "Witaj" foren del tot optimistes: s'aconseguí despertar en els pares un interès creixent per aquests parvularis. L'abril del 2000 cinc parvularis "Witaj" del territori sòrab alemany cuidaren més de 130 xiquets. Avui en dia hi ha 22 parvularis que ofereixen atenció immersiva a 500 xiquets, i uns altres 440 visiten parvularis sòrabs.

A l'inici del curs 2000/2001 entraren a l'escola primària els primers xiquets d'aquests parvularis sòrabs. El 2006, més de 240 xiquets que havien adquirit coneixements preliminars als parvularis "Witaj" (entre els quals 125 eren de la Baixa Lusàcia) reberen classes bilingües ampliades.

6. Els mitjans de comunicació sòrabs

Els mitjans de comunicació escrits sòrabs es poden remuntar a una història plena de canvis de més de 200 anys. Cal ressaltar el periòdic alt sòrab “Serbske Nowiny” (anomenat “Nowa doba” del 1947 al 1991) amb què els sòrabs posseeixen o posseïen un mitjà publicat contínuament des del 1854 (llevat dels anys 1937 al 1946). A més a més, estan disponibles el “Nowy Casnik” baix sòrab/alemany per als sòrabs de la Baixa Lusàcia i el “Katolski Posol” setmanal per als sòrabs catòlics, o el periòdic mensual “Pomhaj Bóh” per als evangèlics. També es publiquen mensualment la revista cultural sòrab “Rozhľad” i les revistes infantils en baix o en alt sòrab “Plomjo” / “Plomje”. Com a revista especialitzada per als pedagogs sòrabs es publica la “Serbska šula”. En relativament poques tirades, amb un mínim de 120 i un màxim de 2.650 (“Katolski Posol”), es fa visible la intensa situació lingüística de la població sòrab, sobretot pel que fa a la destresa lectora activa.

L'abast mediàtic que s'ha exposat aquí, que existeix (amb poques modificacions) ja des dels anys cinquanta, anava lligat a l'establiment de la política de les nacionalitats de la RDA i ha demostrat ser bastant resistent als esforços que s'han fet per canviar-ho.

Els programes de ràdio sòrabs s'emeten regularment des del 1948. El temps d'emissió dels programes de ràdio emesos en els dos centres de radiodifusió públics legals dels estats federats de Brandeburg i Saxònia ascendeixen a unes 30 hores setmanals. A més a més, ambdós centres emeten mensualment un programa televisiu cadascun de 30 minuts. No hi ha programes sòrabs de les emissores privades. Encara que l'oferta radiofònica i televisiva sòrab fou bastant ampliada des del 1989, no arriba al nivell quantitatiu de les comunitats amb llengües minoritàries comparables centreeuropees, sobretot al de les retoromàniques a Suïssa i al de les ladines a Tirol del Sud.

La producció de productes d'àudio la realitzen en gran part els estudis radiofònics sòrabs. El poble sòrab promou les altres produccions, com ara la de material audiovisual (sobretot per a l'ús educatiu i per als xiquets), amb mitjans de la fundació.

BIBLIOGRAFIA

- BUCHHOLT, S. (1998): *Gesellschaftliche Transformation, kulturelle Identität und soziale Beziehungen. Soziale Netzwerke in der Oberlausitz zwischen Modernisierung und Kontinuität*, Münster, Lit Verlag.
- ELLE, L. (2000): *Die heutige Situation der sorbischen Sprache und Konzepte ihrer Revitalisierung*, dins ŠATAVA, L. i S. HOSE: *Erhaltung, Revitalisierung und Entwicklung von Minderheitensprachen. Theoretische Grundlagen und praktische Maßnahmen*, Bautzen, Domowina-Verlag.
- JODLBAUER, R., SPIESS, G. i H. STEENWIJK (2001): *Die aktuelle Situation der niedersorbischen Sprache. Ergebnisse einer soziologischen Untersuchung der Jahre 1993-1995*, escrits del Sorbischen Instituts, Bautzen, Domowina-Verlag.

- NELDE, P. (1996): *Euromosaic. Produktion und Reproduktion der Minderheitensprachen in der europäischen Union* (trad. cast.: *Euromosaic: producción y reproducción de los grupos lingüísticos minoritarios de la UE*, Luxemburg, Comissió Europea).
- (2001): *Der Turmbau zu Brüssel. Überlegungen zu einer europäischen Sprachenpolitik*, Villach, CIFEM News.
- NORBERG, M. (1996): *Sprachwechselprozeß in der Niederlausitz. Soziolinguistische Fallstudie der deutsch-sorbischen Gemeinde Drachhausen/Hochoza*, Acta Universitatis Upsalensis, Uppsala, Studia Slavica Upsalensia.
- SERBSKI INSTITUT: *Zweisprachige Ortstafeln und Beschriftungen im deutsch-sorbischen Gebiet*. [Accessible en: <http://www.serbski-institut.de/ortstafel.html>]. [Data d'accés: 20/09/2006].
- VON WEISS, A. (1959): *Hauptprobleme der Zweisprachigkeit. Eine Untersuchung auf Grund Deutsch/Estnischen Materials*, Heidelberg, Winter.